

Часто в українських поетиках епітафіям присвячували окремий параграф, який називався по-різному: “Про епітафію (епітафії)” [De epitaphio (epitaphiis)] (Camoena in Parnasso, 1686, 114; Fons Castalius, 1700, 121; De arte poetica, 1705, 330; Officina, 1726, 39; Via, 1729, 52; Praecepta, 1743, 127), “Про скорботну (-ні) епіграму (-ми) або епітафії” [De epigrammate (-mmatibus) lugubre (-bribus) seu epitaphiis] (Epitome, 1734, 61; Regia, 1740, 33; Liber, 1742, 123); “Про поетичну епітафію” [De epitaphio poetica] (Tabula, 1729–1730, 59 та ін.). Лише в поетиці “Ліра” (1696) епітафій немає (Lyra, 1696). Звернімо увагу на ще одну назву епітафії – “скорботна епіграма” [epigramma lugubre].

Як епітафія асоціювалася з кінцем людського життя, так її теорія інколи завершувала виклад курсу поетики. Феофан Прокопович закінчив останню главу свого курсу (“Глава VIII. Про епітафію”) словами: “Але разом з цією похоронною поезією вже випускає дух і [навчальний] рік, а також і наша праця...” (“De arte poetica, 1705, 455; подібні формулювання див. також: Idea artis poeseos, 1707, 173; Praecepta, 1746, 123). Водночас існував інший підхід, коли епіграма розглядалася першою серед поетичних жанрів (видів), що, очевидно, підкреслювало її значущість (Regia, 1740, 27 та ін.).

Термін “епітафія” в українських поетиках використовувався у двох значеннях – широкому, як узагальнений для всієї похоронної поезії, і (частіше!) у вузькому, як один із її жанрових різновидів. У широкому значенні це поняття вжито в поетиці “Настанови” (1735), де розділ називається “Про епітафію чи похоронну поезію” [De Epitaphio sev Funebri Poesi] (Praecepta, 1735, 31)). Прихильники широкого значення терміна спиралися на Понтана, який згрупував усі твори цієї тематики в підрозділ “Про епітафію або похоронну поезію” [De Epitaphio sev Funebri Poesi] [7, 212-247]. Понтан стверджував, що ототожнення цих понять було загальноприйнятою практикою [7, 213-214].

У вузькому значенні слово “епітафія” вживається у “Книзі про поетичне мистецтво” (§VII. Про епітафію, епіцедію, ненію” (Liber, 1637, 147-148)). Якщо прихильники узагальненого підходу знаходили підтримку в авторитеті Понтана, то їхні опоненти мали на своєму боці інших теоретиків літератури. Автор поетики 1637 р. зізнавався, що, поділяючи похоронні вірші на епітафії, епіцедії та ненії, наслідує Сервія ((Liber, 1637, 146), якого згадували у своїх поетиках Скалігер [8, 425], а за ним і Феофан Прокопович (De arte poetica, 1705, 399)¹. Як зазначав Скалігер, Сервій учить відрізнити епітафію від епіцедії: епіцедія виголошувалася перед похованням, епітафія – біля самої могили, до того ж лише раз [8, 425]. Розділ СХХІІ третьої книги поетики Скалігера називається “Епітафія, епіцедія, сольний спів, тризна, паренталії, трени, ненії” [Lib. III, СХХІІ. Epitaphium, Epicedium, Monodia, Inferiae, Parentalia, Threni, Naeniae] [8, 425-427].

У поетиці “Аполлоновий кедр” (1702) термін “епітафія” вжито двояко: говориться про поетичні епітафії, які поділяються на [власне] епітафію, епіцедію чи ненію (Cedrus Apollinis, 1702, 148).

У підході до епітафії спостерігаються ще дві тенденції: її визначають як різновид епіграми і як віршовий напис. Переважно епітафію трактували як епіграматичний вірш, призначений для надпису на могилі померлого (Liber, 1637, 146; Poeticarum institutionum breve compendium, 1671, 22; Camoena in Parnasso, 1686, 114; Cunae Bethleemicae, 1686–1687, 56; Cedrus Apollinus, 1702, 148; Tabulae, 1729–1730, 31). Основу такого підходу заклав Понтан [7, 212]. Епітафію також визначали як просту епіграму (Via, 1729, 52; Tabulae, 1729–1730, 59; De arte poetica, 1705, 330; Praecepta, 1746, 120 та ін.) на похвалу або осуд померлого (Fons Castalius, 1700, 121).

¹ Очевидно, ідеться про Марка Сервія Гонората, коментатора “Енеїди” Вергілія IV ст. [див.: 1].

Відповідно до другої тенденції, епітафія розумілася як віршовий чи прозовий напис, котрий звичайно вирізали на могилах, мармурових надгробках, на прапорах, що вивішувалися над могилою (Fons Castalius, 1685, 79–80; Leo Roxolanus, 1693, 175; Rosa, 1696, 51; Lyra Heliconis, 1709, 246; Parnassus, 1720, 16; Via, 1724, 66). Таке визначення епітафії знаходимо в риториці 1671 року (Питання III. Яким способом слід писати епітафії і надмогильні написи): *Epitaphium est oratio sive soluta sive ligata in defunctorum sepulcris scribi solita, vel vexillis super sepulcra pendentibus* [Епітафія – це віршова чи прозова промова, яка звичайно пишеться на могилах померлих або на прапорах, що висять над могилами] (Quaedam institutiones, 1671, 94).

У деяких поетиках, наче об'єднуючи обидва підходи, паралельно подавали два визначення епітафії – і як напису, і як епіграми (Officina, 1726, 39). У поетиках “Витяг” (1734) і “Палац” (1740) параграф називався “Про скорботну епіграму або епітафію”, а характеризувалася епітафія як короткий напис на могилі (Epitome, 1734, 61; Regia, 1740, 33; подібне визначення – *Via lactea*, 1735, 172). В останній навіть змішуються обидва поняття: “Епіграма грецькою мовою *epigraphe*, а латинською *inscriptio*” (*Via lactea*, 1735, 171). Насправді обидва терміни означають “напис”, а не “епіграма”. У Довгалевського подано два варіанти визначення епітафії – як віршового чи прозового надмогильного напису або як віршованого чи прозового похоронного твору (Hortus, 1736, 232). Спочатку Довгалевський викладає міркування “риторичних” поетик, потім зазначає, що складові частини в епітафії такі ж, як в епіграмі (Hortus, 1736, 233); про це пише також поетика “Настанови” (Praecepta, 1746, 120)). Слід заважити, що межі між двома підходами – розумінням епітафії як епіграми і як напису – дуже умовні, значною мірою переплітаються.

Композицію епітафії докладно розглянуто в “Поетиці” Феофана Прокоповича: “У першій частині, або експозиції [*expositio*], дається, як правило, короткий перелік більш прикметних діянь покійного, його чеснот чи пороків, іноді тільки вказується його суспільне становище або стан і майно. А в другій частині, або в завершенні [*conclusio*], якщо покійний був впливовою особою, як концепт поміщають на кінець якийсь виразний вислів, що вказує на короткочасність людського життя, на його марноту і тлінність, якщо ж особою незначною чи гідною насмішки, доречно навіть використовувати жарти й політичні дотепи (De arte poetica, 1705, 452). Пояснення Прокоповичем композиції епітафії отримало широку підтримку, цей фрагмент його трактату майже дослівно переходить у поетики-метатексти (Praecepta, 1746, 120; *Idea artis poeticae*, 1707, 173; *Libri tres*, 1714, 53). Подібне визначення знаходимо також у поетиці “Школа” (1726); тут лише додано, що слід уводити змістовний і дотепний концепт (Officina, 1726, 40). У низці поетик друга частина епітафії називається “кінцівка” (“завершення” – *clausula*) (Via, 1729, 52; *Tabulae*, 1729–1730, 59; Praecepta, 1743, 127; Praecepta, 1746, 120).

В епітафії, як і в епіграмі, цінується витонченість (дотепність), чіткість і стислість викладу (Officina, 1726, 40). Доречно, окрім повчання або влучного вислову (*sententia*) про марноту світу тощо, указати рік смерті чи від створення світу, чи від народження Христа, день, місяць (Cytheron Bivertex, 1694, 171; Liber, 1742, 124). Деякі поетики радять наприкінці тексту навести якісь міркування чи моралістичну настанову (Humettus, 1718, 43; Epitome, 1734, 61). Поетика “Кастальське джерело” (1700) зазначає, що у прозовій епітафії краще додати відомий вислів, а у віршованій – концепт чи щось подібне (Fons Castalius, 1700, 121). У деяких поетиках указано, що наприкінці слід писати ім'я та прізвище автора епітафії, проте зазвичай вони опускаються (Humettus, 1718, 43; Regia, 1740, 34). Як бачимо, за такого підходу будова епітафії повторює композицію складної епіграми.

У поетиці “Кастальське джерело” (1685), що визначає епітафію як напис, виокремлено такі її складники: винайдення теми (*inventio*), розміщення матеріалу (*dispositio*) та виголошення (*elocutio*). “Винайдення епітафії різне через різноманітність предмету та обставин. Розміщення епітафії таке: якщо був християнин, то попередньо ставиться D. O. M. Piis Manibus N. (Б[огу] Н[айкращому] Н[айбільшому] і Благочестивим Манам Н[ашим]. – О. Ц.), і вже тоді подаються ім'я, рід, сім'я, батьківщина, батьки, чим у житті займався, заслуги покійного, дари науки. Тоді, зрештою, хай буде звертання... Інколи подаються нападки на смерть. Виголошення епітафії потрібне: діалогічне (*prosopopoeia*), драматичне (*drammatica*) чи розповідне (*narrativa*), тому що або говорить один поет, або він зображає й інші речі, які говорять, або впереміш. Поет говорить з Музою, Подорожнім, Померлим чи Чеснотою Померлого...” (Fons Castalius, 1685, 80; подібне визначення див. також Regia, 1740, 33; Praecepta, 1743, 128). Поетика “Шлях” (1724) описує два способи виголошення епітафії: розповідне (*narrativa*) і драматичне (*prosopopoeia*) (Via, 1724, 67). Як бачимо, при такому “риторичному” підході частини епітафії такі ж, як ораторської промови, незалежно від того, ідеться про поетичну епітафію чи прозову.

“Книга про поетичне мистецтво” (1637) вказує, що написи у віршах або у прозі мають переказувати життя покійного і яскраво відображати його заслуги. Написи створюються у формі епіграм і складаються зі вступу (*exordium*) – звертання до подорожнього чи якоїсь значної особи, розповіді (*narratio*) – короткої похвали діяльності померлого, його сім'ї і роду, та закінчення (*conclusio*), у якому слід розважити зажурених друзів, побажати вічного блаженства або виголосити сентенцію (Liber, 1637, 149). Ці міркування не дістали підтримки в пізніших поетиках.

Не вписалися в загальне річище теоретико-літературного процесу й роздуми про композицію епітафії, наведені в поетиці 1700 року, де виокремлено такі складові частини цього жанру: плач, неприємності, втішання, підбадьорення, пояснення нещастя чи втрати або, навпаки, прокльони, осуд, сатира та ін. (Fons Castalius, 1700, 121). Очевидно, епітафія тут розуміється як епіцедія. Скалігер поділяє епіцедію на похвали [*laudes*], показ втрати [*jacturae demonstratio*], розповідь [*narratio*], плач [*luctus*], утішання [*consolatio*], підбадьорювання [*exhortatio*] [8, 426].

Епітафії переважно пишуться у формі простої епіграми [*epitaphium simplex*] – “голої, без жодного дотепу” (*Cytheron bivertex*, 1694, 161; *Via lactea*, 1735, 171), “просто, вказуючи особу [померлого]” (*Libri tres*, 1714, 53), “тобто того, хто покоїться, описує третя особа” (*Hymettus*, 1718, 44). Поетика “Молочний шлях” (1735) вказує, що цей спосіб написання епітафії ще дехто називає історичним (*Via lactea*, 1735, 172). У поетиках XVIII ст. як приклад простої епітафії наведено дистих “Я знайшов гавань” [*Inveni portum*] (*Via poetarum*, 1724, 53; *Via ingeneos*, 1729, 48; *Via lactea*, 1735, 171; *Liber*, 1742, 120; *Praecepta*, 1743, 120). Ця епіграма, облюбвана Григорієм Сковородою, має багату літературну історію [5, 74-86].

Другий спосіб написання епітафій – через драматизацію (*prosopopoeia*), коли особа автора приховується, як це описано в поетиці 1714 р. (*Libri tres*, 1714, 53). У таких випадках у тексті діє сам померлий, який веде бесіду з подорожнім або з читачем, інструмент, яким користувався померлий, чи камінь або могила, наділені здатністю говорити (*Hymettus*, 1718, 44; подібні формулювання див. також: *Officina*, 1726, 39; *Epitome*, 1734, 62). У поетиці “Молочний шлях” (1735) вказано, що це досягається через драматизацію (*prosopopoeia*) чи персоніфікацію (*fictio*) (*Via lactea*, 1735, 172). Поетика “Палац” (1740) за аналогією до епіграм називає другий вид епітафій “складною епітафією”

(*epitaphium compositum*), у якій бачимо сильний концепт (*conceptus animosus*) або відсутність концепту та драматизацію (*Regia*, 1740, 34).

Поетика “Камена на Парнасі” (1686) вперше подає класифікацію епітафій. Виокремлюються чотири їх типи: розповідні (*enunciativa sev enarrativa*), діалогічні (*dialogistica*), змішані (*mixta*) та епітафії-загадки (*aenigmatica*) як частина розповідних. До розповідних належать епітафії, у яких говорить лише поет. Діалогічні – це ті, у яких наявна драматизація, досягнута через розмову подорожнього з померлим і могилою, померлого з друзями та рідними чи батьків із померлим сином або навпаки. Змішаний тип – це твори, в яких одночасно діють і поет, і померлий, і інші персонажі. В епітафіях-загадках слід відгадати, хто похований (*Samoenae in Parnasso*, 1686, 114). У деяких поетиках виокремлюються лише три типи епітафій: розповідні (*enunciativa sev enarrativa*), діалогічні (*dialogistica*) та епітафії-загадки (*aenigmatica*) (*Cytheron bivertex*, 1694, 170; *Lyra Heliconis*, 1709, 246; *Liber*, 1742, 123). Поетика “Прообраз” (1707) описує різні поетичні техніки написання епітафій, але їхніх назв не дає (*Idea artis poeticae*, 1707, 173). У поетиці 1729 р. названо розповідні (*narrativa*), драматичні (*prosopopoeia*), коли говорить сам поет із кимсь або з чимось, та діалогічні (*dialogistica*) епітафії, де розмова відбувається у формі діалогу (*Tabulae*, 1729–1730, 53). І знову ж таки коріння цих визначень слід шукати в Понтана. Щоправда, він не подає класифікації епітафій, лише вказує, що для епітафій, як і для інших творів, характерні три способи написання: поет говорить сам, поет веде розмову з іншими, поет мовчить, даючи змогу висловитися іншим [7, 247].

Згідно з поетикою “Палац”, епітафії пишуться як прозою, так і віршем (*Regia*, 1740, 33). Автор поетики 1637 р. стверджував, що епітафії виголошувалися над могилою і могли щорічно повторюватися (*Liber*, 1637, 148). Деякі поетики фіксують і письмову, й усну форми: “Епітафія виголошувалася біля могили, часто писалася й на самих могилах” (*Cedrus Apollinis*, 1702, 148). Створюється враження, що в Україні XVII–XVIII ст. побутувала переважно письмова форма епітафій, адже вони “пишуться над могилами мертвих” (*Samoenae in Parnasso*, 1686, 87; *Cytheron bivertex*, 1694, 145).

Услід за Понтаном [7, 212] автори поетик були єдині в тому, що в епітафії звичайно коротко вказують ім’я, вік, заслуги, суспільне становище, гідні похвали чесноти, причини смерті та інші істотні відомості про покійного (*Liber*, 1637, 148; *Samoenae in Parnasso*, 1686, 114; *Rosa*, 1696, 51; *Libri tres*, 1714, 53; *Hymettus*, 1718, 43). Це особливо стосується розповідних і діалогічних епітафій (*Cytheron bivertex*, 1694, 171; *Lyra Heliconis*, 1709, 247; *Liber*, 1742, 124).

Увагу авторів поетик привернув античний звичай розміщувати на могилах знаряддя праці чи атрибути померлих: на могилі пастуха – палицю, моряка – весло, землероба – плуг, воїна – меч, мисливця – сокола або собаку тощо. Деякі поетики зазначають, що такі вказівки на рід діяльності ставляться на могилах і тепер (*Hymettus*, 1718, 43; *Regia*, 1740, 34), зокрема, встановлюють символи: на могилах вождів – орлів чи левів, священників – ключі, ораторів – блискавку, поетів – лебедя (*Rosa*, 1696, 5; *Idea artis poeticae*, 1707, 173–174; *Libri tres*, 1714, 53; *Epitome*, 1734, 62; *Via lactea*, 1735, 35; *Hortus*, 1736, арк.172-173). Ці предмети нерідко фігурують в епітафіях.

У поетиці 1714 р. зазначено віршовий розмір епітафій: латинські пишуться, як епіграми, польські чи слов’янські – одинадцятисколадовим силабічним віршем чи тринадцятискладовиком (*Libri tres*, 1714, 53).

В епітафіях велике значення мають порівняння, коли осіб, яким пишуться епітафії, порівнюють із рівними їм: володарів із володарями, знать зі знаттю, вождів із вождями, героїв з героями, мудреців з мудрецьями, митців з митцями тощо (*Hymettus*, 1718, 45; *Officina*, 1726, 41; *Regia*, 1740, 38). Доречні в

епітафіях такі тропи, як алегорія, драматизація, питання, фігури; щоб викликати розчулення, розжалобити, слід увести в текст Прозерпину, Парок, Лахесу, Лібітіну та ін. (*Officina*, 1726, 39; *Tabulae*, 1729–1730, 31).

Автор риторики 1671 р., розглядаючи теорію епітафії, практично повторює положення поетик, про які вже говорилося. Він говорить про поважні й жартівливі епітафії, про способи, якими вони пишуться, згадує стеми й символи, які вирізьблювалися на могилах у сучасні йому часи. Як приклади впереміш подано прозові та віршові поетичні епітафії (*Quaedam institutiones*, 1671, 94 (зв.)). Це ще раз підтверджує, як тісно в давні часи були пов'язані поетика й риторика, віршові і прозові епітафії.

У поетиці “Короткий виклад поетичних настанов” (1671) уперше подано поширений у пізніших поетиках виклад про специфіку епітафій залежно від того, кому вони присвячені (*Poeticarum institutionum breve compendium*, 1671, 22). Подібні настанови знаходимо в багатьох українських авторів поетик; вони викладені або коротко (*Cunae*, 1686, 56; *Liber*, 1714, 53; *Tabulae*, 1729–1739, 59), або докладно (*Hortus*, 1736, 233). Інколи, очевидно, за браком аудиторного часу, автори поетик обирали якийсь один або кілька аспектів: докладно розглядали, як пишуться епітафії чи то дітям (*Hymettus*, 1718, 45; *Epitome*, 1734, 61-62; *Regia*, 1740, 37), чи то правителям і воїнам (*Via*, 1724, 67; *Via*, 1729, 52-53; *Praecepta*, 1743, 127). Найповніше з українських поетик ці питання висвітлено в курсі “Школа” (*Officina*, 1726, 40; коротко див. також: *Tabulae*, 1729–1730, 31). “Аполлоновий кедр” (1702) наводить джерело цих настанов: “Цьому досить детально навчає єзуїт Понтан” (*Cedrus Apollonis*, 1702, 148).

Понтан подає також рекомендації, як писати жартівливі та сатиричні епітафії (*iocosum et salsum*) [7, 245]. Такі твори вперше згадано у “Віфлеємській колісці” (1686): пояснюється, що вони пишуться по-іншому (*Cunae*, 1686, 56, див. також: *Rosa*, 1696–1697, 51), тому що всяка різноманітність дарує задоволення (*Fons Castalius*, 1700, 122). Жарти в епітафіях зазвичай недоречні, хіба що про еретиків, п'яниць та ін. (*Cedrus Apollonis*, 1702, 148; *Tabulae*, 1729–1730, 60). Прокопович зазначає, що жартівливі епітафії негідним людям і навіть птахам чи тваринам пишуться не лише для втіхи, а й для вправ (*De arte poetica*, 1705, 330); його підтримує поетика “Настанови” (1746) (*Praecepta*, 1746, 120). Про такі епітафії згадано й у інших поетиках (*Via*, 1724, 68). Інколи поетам дозволяється злегка пожартувати з покійних (*Hortus*, 1736, 233). На противагу жартівливим і сатиричним епітафіям “стандартні” отримали назву серйозних (*epitaphium serium*) (*Regia*, 1740, 36).

Отже, в українських поетиках досить ґрунтовно розглядається теорія епітафії. Виходячи з цих нормативних правил, варто проаналізувати літературну практику – приклади епітафій у самих поетиках та епітафії з українських рукописів і стародруків.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вергілій*. Енеїда. С коментаріями Сервія / Пер. с лат. Н. А. Федорова. – М., 2001.
2. *Довгалецький Митрофан*. Поетика (“Сад поетичний”) / Пер. і прим. В. П. Маслюка // *Слово* многоцінне. – Кн. 4. – К., 2006. – С. 226-529 (далі – *Hortus*, 1736 і сторінка в цьому виданні).
3. *Маслюк В.* Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. і їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. – К., 1983.
4. *Прокопович Теофан*. Сочинения / Под ред. И. П. Еремина. – М. – Л., 1961. – С. 334-455 (далі – *De arte poetica*, 1705 і сторінка в цьому виданні).
5. *Циганок О.* “Inveni portum...”: форми сприйняття однієї античної епіграми у творчості Григорія Сковороди // *Циганок О.* З історії латинських літературних впливів в українському письменстві XVI – XVIII ст. – К., 1999. – С. 74-86.
6. *Gwalther Rudolf*. *Monomachia Davidis et Goliae et allegorica eiusdem expositio heroico carmine descripta. Epicedia ac epitaphia.* – Zürich, 1541. – P. 30-63.
7. *Jacobi Pontani de Societate Jesu Poeticarum Institutionum libri tres...* – Ingolstadii, 1594. – P. 212-247.

8. *Julii Caesaris Scaligeri, viri clarissimi, Poetices libri septem* / Ed. II. – Lugduni, 1594.
9. *Rantzaui Heinrich. Epitaphia in obitum patris.* – Leipzig, 1584.
10. *Theodori Bezae. Vezelii poemata varia: Silvae, Elegiae, Epitaphia, Epigrammata, Icones, Emblemata, Cato, Censorius.* – Geneva, 1597.

Отримано 2 листопада 2010 р.

М. Куїв

Петро Білоус

УДК 821.161.04.09

ЧИТАЮЧИ ДМИТРА ЛИХАЧОВА

У статті переглядаються деякі концепції російського медієвіста Дмитра Лихачова (зокрема щодо походження літератури Київської Русі, стилю монументального історизму), позначених впливом імперського дискурсу у тлумаченні давнього письменства. Автор статті доводить, що ідеї, які продукував Д. Лихачов під впливом радянської ідеології, непридатні для української літературної медієвістики.

Ключові слова: літературна медієвістика, монументальний історизм, імперський дискурс.

Petro Bilous. While reading Dmitri Likhachov's works

The article reconsiders some concepts of a Russian medievalist Dmitri Likhachov, first and foremost those concerning the origins of Kievan Rus literature and its monumental historicism. The author argues that Likhachov's ideas which stood under the influence of Soviet ideology can hardly be used by Ukrainian medievalism, since they reproduce the imperial interpretations of ancient literature.

Key words: literary medievalism, monumental historicism, imperial discourse.

Наукова спадщина Д. Лихачова – це, без сумніву, помітне явище в російській науці та у славистиці ХХ ст. Його праці з медієвістики щоразу актуалізуються, коли заходить мова про давню літературу, адже дослідник висвітлив концептуальні питання розвитку східнослов'янського письменства Х – XVII ст., запропонувавши свої відповіді й розмисли щодо його системи жанрів, поетики, стилів, провідної тематики й художньої специфіки. Доробок академіка має фактологічне й методологічне значення і для українських дослідників, котрі досі не обходяться без посилань на думки й авторитет визначного вченого. Проте, як показують спостереження над публікаціями нинішнього часу, ніхто й не сумнівається у вироблених Д. Лихачовим концепціях. Його щедро цитують, кладучи наукові положення в основу студій із давнього письменства. Здається, що над українськими медієвістами тягнеться авторитет не лише цієї постаті, а й (за інерцією) непорушних засад російської науки, котра тривалий час визначала пріоритети у вивченні давньої літератури (зокрема доби Київської Русі) і для філологів України.

Проте чи все в доробку Д. Лихачова може беззастережно приймати українське літературознавство? Американський славист Ева Томпсон, яка, на відміну від наших співвітчизників, не заморожена досвідом російського вченого, зараховує його до помітних “трубадурів імперії”, котрий причетний до “специфічного змішування національної ідентичності з імперською, що й привело до співпраці Лихачова з державою задля зміцнення образу “російської слави” серед росіян та іноземців” [9, 246]. Дослідниця подає характеристику праці “Сміховий світ давньої Русі” (1976), доводячи безпідставність тези автора про те, що “гумор давньої Русі належить до категорії європейського середньовічного гумору”: “Між літературами Московії та середньовічної Європи була принципова різниця. Література Заходу, сміючись над правилами, щоразу їх